

# Porter'ın Doğalcı Pragmatist Ahlak Anlayışına Adalet Cephesinden Bir Yanıt\*

Sibel KİBAR\*\*

## Özet

Porter, biyolojik yaklaşımı, yani insanlarda insan türünün biyolojik yapısından ötürü oluşmuş ortak bir temeli savunan anlayışla, temelcilik karşıtı ve aynı zamanda natüralist bir kuram olan pragmatizmi birleştirerek, hem insanlık tarihi boyunca süregelen ortak değerleri, hem de kültürler arasındaki farklı tutumları açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışma; Porter'ın bu yaklaşımının çağlar ve kültürler boyunca farklılıklar göstermiş olan etik ve politik tutumlarımızı açıklıyor gibi görünse de, pragmatizmin çeşitli normları "işe yararlılık"la açıklamasının tehlikelerine işaret etmektedir. Gücün ve güçlünün belirlediği normlar, istikrarın sürmesinde etkilidir. Ama düzenin ve normların devamlılığı, o normların ve ahlaki uygulamaların adil olduğunu göstermez.

**Anahtar Kelimeler:** Porter, ahlak, adalet, biyolojik yaklaşım, pragmatizm

## *A Response from Justice Front to Porter's Naturalistic Pragmatist Moral Approach*

### *Abstract*

Porter combines the biological approach which defends the idea of common grounds of morality due to human species' biological structures with a naturalist account, i.e., pragmatism. So, she explains both common values and norms across the cultures and diversities. This paper claims that although Porter's theory gives an account of divergent moral and political attitudes throughout the history and across the cultures, pragmatism's criterion of "expediency" of moral norms has some serious dangers. The norms determined by powerful and mighty persons help to maintain and conserve stability. However, consistency of norms cannot be a measure of and morality and justice.

**Keywords:** Porter, morality, justice, biological approach, pragmatism

\* Bu çalışma yazarın doktora tezinin ilgili bölümüne dayanmaktadır.

\*\* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

## Giriş

Adalet kavramı ahlaki, hukuki ve siyasi alanların kesişiminde bulunan bir kavramdır. Kavramın tarihine baktığımızda adaletin daha çok ahlaki alanda ele alındığını görürüz. Örneğin, Sokrates ve Platon için adalet içsel bir erdemdir (Raphael, 2001: 31-32). Antik dönemin ardından ise, Hristiyanlığın ahlak alanına hâkim olduğunu; dolayısıyla da, bu dönemde adalet kavramının din ile yoğrulduğunu söyleyebiliriz. 18. yüzyıldan itibaren, legal pozitivizmin etkisiyle, adalet kavramı hukuki ve siyasi alanda düşünölmeye başlanmıştır (bkz. Austin, 1995: 35-36). Günümüzde, adalet tek tek bireylerin erdemi ya da üstün bir varlığın kararı olmaktan ziyade, yasal kurumların ödevidir. Neyin adil olup neyin olmadığına, kabul edilmiş yasalar, kurallar, ilkeler doğrultusunda kurumlar, yargı organları ve kimi merciler karar verir. Ancak adalet düşüncesinin nereden ileri geldiği sorusu günümüzde de önemini korumaya devam eder. Biz varolan yasaları, kuralları neye göre oluşturmaktayız? Alınan kararların adil olup olmadığını hangi ölçütlere göre değerlendirmekteyiz? İnsanlarda ortak bir adalet kavramı, kavrayışı var mıdır? Eğer varsa, bu kavrayış veya adalet hissiyatı tarihler-üstü müdür, yoksa günden güne, coğrafyadan coğrafyaya değişir mi?

Bu sorular ışığında, bu çalışmada, ilk olarak, insanlık tarihine bakıldığında adalet ile ilgili konularda ortak yaklaşımlar, ortak tutumlar olduğu gözlenebilir diyen biyolojik yaklaşım ele alınmaktadır. Ardından bu yaklaşıma ters gibi görünen pragmatist yaklaşım, yani insanlarda ortak bir tutum, değer, adalet duygusu bulunmadığını, insanların yaşam içerisindeki deneyimlerinden farklı farklı duygu ve düşünceler ürettikleri görüşü tartışılmaktadır. Evrensel bir etiğin, ahlakın ve temel hukukun olduğu düşüncesi, temelci (*foundationalist*) bir yaklaşımın ürünüdür. Bu temelci yaklaşımın alternatifi; etik, ahlak ve hukuk için somut bir temel bulunmadığını ileri süren temelicilik karşıtı (*anti-foundationalist*) yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlardan birisi de pragmatizmdir (Browning, 2006: xi). Ahlak ve teoloji profesörü Jean Porter, bu iki zıt yaklaşımı uzlaştırarak, ahlakın ve hukukun hem nasıl evrensel hem de nasıl tarihsel ve görelî olduğu açıklamaya girişir. Porter, biyolojik yaklaşımı, yani insanlarda insan türünün biyolojik yapısından ötürü olagelmiş ortak bir temel savunan anlayışla, temelicilik karşıtı ve aynı zamanda natüralist bir kuram olan pragmatizmi birleştirerek, hem insanlık tarihi boyunca süregelen ortak değerleri, hem de kültürler arasındaki farklı tutumları açıklamaya çalışmaktadır (Porter, 2006: 59-78).

Bu çalışma; Porter'ın kendi içerisinde tutarlı bu yaklaşımında pragmatizmin, çağlar ve kültürler boyunca farklılıklar göstermiş olan etik ve politik tutumlarımızı açıklıyor gibi görünse de, çeşitli normları "işe yararlılık" ölçütüyle açıklamasının tehlikelerine işaret etmektedir. Pragmatizme karşı, fiziksel gerçekliğin varolduğu savunulmaktadır. Ancak fiziksel gerçekliği insan etkinliğinin şekillendirdiğini de

göz ardı edilmemektedir. İnsandan bağımsız bir dış dünya olduğunu görmezden gelen pragmatik yaklaşım, verili durumdaki adaletin çağın ürünü olduğu çıkarımını yaparak, adalet ile fiziksel durum arasındaki ilişkiyi gizlemektedir. Etiğin neden farklı toplumlarda birbirinden epey farklı biçimlerde geliştiğinin açıklanması gerekmektedir ve bu açıklamalar insanlık tarihini ve etiğin temelleri olup olmadığını öğrenmek açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ancak söz konusu, adalet olunca, neyin adil olup neyin olmadığına acil bir biçimde karar vermek gerektiğinde, pragmatizm mevcut olandan, daha açık söylemek gerekirse, güçlü olandan yana gibi durmaktadır.

### **Biyolojik Açıklamalar**

Adalet kavramının bir temeli olup olmadığı tartışmasında, insanın biyolojik yapısı, temelci yaklaşım lehine güvenilir argümanlar sunar. Bu argümanlara geçmeden önce, “insan biyolojisi” kavramını “insan doğası” kavramından ayırmak gerekir. Porter’ın (2006: 60-61) da aralarında bulunduğu bazı yazarlar bu iki kavramı birbirinin yerine kullansalar da, “insan doğası” kavramı genelde, insanı diğer canlı türlerinden ve varlıklardan ayırarak, onun sabit bir doğası olduğuna gönderme yapmak için kullanılır. “İnsan biyolojisi” kavramıysa, insanı türler arasından bir tanesi olduğunu vurgular. Her iki kavram da, aslında, insanın biyolojik yapısının, yani ihtiyaçlarının, arzularının, dürtülerinin, güdülerinin, yönelimlerinin, insan davranışlarının ve aile, kültür, toplum gibi çeşitli insan örgütlenmelerini etkilediği görüşünü paylaşır. Diğer bir ifadeyle, hayatımıza yön veren ahlak, gelenekler ve yasalar insan biyolojisinin ürünleridirler.

Biyolojik yaklaşım, bizim etik ve politik örgütlenmelerimizin temelinde insanın biyolojik yapısının yattığını, yani insanın fiziksel yapısından kaynaklanan güdülerin, dürtülerin ve diğer gerekliliklerin bu türden örgütlenmeleri, normları doğurduğunu söyler (Browning, 2006: xiii). Natüralist, yani doğalcı bir açıklama sunar. Burada “olan” durumdan, “olmalı” sonucu çıkartılmamaktadır. “Olmalı” dediğimiz durumların “olan” nedenleri açıklanmaktadır. Daha açık söylemek gerekirse, biyolojik temelli açıklamalar bir etik sunmazlar, hali hazırdaki ahlaki ilkelerimizi, tutumlarımızı, insan organizmasının doğaya ve sosyal çevresine adaptasyonu ile açıklarlar.

İnsanın biyolojik yapısını temele koyan görüşün en önemli argümanı, insan öldürmenin, fiziksel bütünlüğe zarar vermenin hiçbir kültürde onaylanmadığı olgusudur (Porter, 2006: 59; Galston, 2006: 79). Elbette ki, pek çok istisnai durum da peşi sıra gelir: savaşlar, kan davaları, namus cinayetleri vb. Bunlar insan öldürmenin kabul edilmiş biçimleridir; kültürel, ahlaki veya yasal gerekçeler oluşturulmuştur. Ancak keyfi bir biçimde, nedensiz insan öldürmek hiçbir kültürün ahlaki normlarında yer bulmamıştır.

İkinci olarak, “hayati bir durum söz konusu değilken yalan söylememek” de evrensel bir ilkedir. Bu ilkenin veya normun temelinde de bir tür zorunluluk yatmaktadır. Eğer öldürmek veya yalan söylemek herhangi bir toplumda meşru olmuş olsaydı, o toplum bugün aramızda olamazdı. Toplumlar güven ilişkileri üzerine kurulurlar. Başka insanların olduğu bir ortamda arkamızdan bıçaklanacağımızı düşünmeden, arkamızı dönüp oturabiliyorsak, insanların arasında yürürebiliyorsak, hatta uyuyabiliyorsak, diğerlerine güven duyduğumuzdandır.

Bu türden ilkelerin en iyi örneklerinden birisi de enstenin, yani aile içi cinsel ilişkinin, bütün insan örgütlenmelerinde zorunlu olarak yasak olmasıdır. Eğer enstest meşru olsaydı, gen havuzunda daralma olacağı için, yine insanlık bugünlere gelememiş olacaktı. Özetle, biyolojik yaklaşımın bizlere söylediği şudur: öldürmek, zarar vermek, yalan söylemek, enstest gibi evrensel yasakların insanlığın gelişimi sürecinde ortaya çıktıkları, zamanla bir tür zorunluluğa dönüştükleridir. Bugün sahip olduğumuz etik ve politik değerler evrimsel sürecin gereklilikleridir.

### **Biyolojik Açıklamaların Yetersizliği**

Büyük resme baktığımız zaman, etiğin biyolojik temellerine inmek, insanlarda ortak olan ilkeleri, normları açıklamaya yarıyor. Ancak, resimdeki ayrıntılara bakmaya çalıştığımızda, her çağda, her toplumda, her kültürde başka başka kurallar, ilkeler, değerler, adalet anlayışları olduğunu görürüz. Yukarıda bahsi geçen evrensel ilkeler özele inildiğinde çok genel kalır, bir kuralın yaptırımını olabilmesi için o toplumun veya kültürün kendi değerlerine yaslanması gerekir (Porter, 2006: 65). Her kültürün kendi temel normları, kendi istisnaları ve kendi temellendirmeleri vardır. Örneğin, öldürmeme kuralı insanın değerleriyle ya da Tanrının verdiği canı Tanrıdan başka kimsenin almaması ile gerekçelendirilebilir. Dolayısıyla bir toplumun adalet anlayışına baktığımızda, insan biyolojisinin yapısı üzerine değerlendirmeler bize çok genel ilkelerden başka bir şey veremezler, özel normları açıklamakta yetersiz kalırlar.

Bu noktada Jean Porter, natüralist ve pragmatist yaklaşımların birlikte düşünülüp hem kültürler arası farklılıkları hem de ortaklıkları açıklayabileceğimizi iddia ediyor. Porter’a göre, evrensel bir insan doğası vardır ve bütün genel normlarımız bu doğadan kaynaklanır. Ancak, kültürler farklı koşullar altında ortaya çıkar ve gelişirler; evrensel kuralları ve normları bu koşullar doğrultusunda kendilerine uyarlarlar. Buna göre, ahlaki normlar, hem evrensel bir insan doğasının kimi öğelerini yansıtır, hem de yerel, zorunlu olmayan, geçici özellikler gösterirler. (Porter, 2006: 69-70)

Porter insan doğasının somut bir temel olduğunu söyler. Ancak Porter’a göre, bu temel çok da sabit bir temel değildir çünkü bu temel yani insan doğası, sosyal düzenlemelerle şekillenir. Pragmatizmin de iddia ettiği gibi her bir kültür ken-

di etiğinin temellerini kendisi kurar. Tarih ilerledikçe, kültürler ayakta kalabilme, sürekliliklerini koruyabilme adına gerekçeleriyle birlikte çeşitli değerler ortaya koyarlar. Kendilerine uygun açıklamalar, gerekçelendirmeler sunarlar. Varolan farklı farklı etik ve politik temellendirmeler, pragmatizm için güçlü bir dayanak noktasıdır. Bu noktada Porter'ın biyolojik yaklaşım ile pragmatik yaklaşımı bir araya getirerek hem sabit hem de değişen değerlerimizi açıklamaya çalışması ikna edici görünüyor. Ancak pragmatizmin açıklama gücü, konu gerçeklik olduğunda çeşitli tehlikeleri bünyesinde barındırmaktadır çünkü açıklamaları, gerçekliğe değil, iş görür olma ilkesine dayanır.

### Pragmatizme Genel Bir Bakış

Bilindiği gibi, pragmatizm Charles Sanders Peirce, William James ve John Dewey tarafından klasik felsefedeki doğru anlayışına karşı çıkılarak oluşturulmuş bir okuldur. Klasik felsefeye göre veya daha doğrusu Kartezyen gelenekte, doğru zihnin dışında, keşfedilmeyi, bilinmeyi bekleyen bir olgudur. Doğru hep sonsuz, mutlak, insan eylemlerinden ve amaçlarından bağımsız düşünülmüştür. Pragmatistler içinse doğru, dolaylımsız, onu bilenden bağımsız, dışarıda bir yerde değildir; ihtiyaçlarımızdan, amaçlarımızdan, yönelimlerimizden ayrı düşünülemez. James'e göre, "Doğru'...(belki doğru olmayan ama) elverişli düşünme biçimimizdir, 'haklı' ise (belki doğru olmayan ama) elverişli davranma biçimimizdir" (James, 1979: 222). Dewey de doğru sözcüğü yerine "gerekçeli iddia" ifadesini kullanır (Dewey, 1999: 70). Diğer bir değişle, doğru iddia diye bir iddia söz konusu olamaz, iyi gerekçeli, ikna edici argümanlar olabilir. Böylelikle, pragmatizm klasik doğrunun tekabül kuramını (*correspondance theory of truth*) ortadan kaldırmış olur. Bir tarafta gerçeklik, diğer tarafta da bizim o gerçekliğe dair inançlarımız, bilgilerimiz, doğrularımız yoktur.

Pragmatizm Kartezyen özne anlayışını da eleştirmektedir. Özne bilen, doğruları keşfeden, gerçekliğin dışında bir yerde duran bir varlık değildir (Dewey, 1999: 75-76). Nihayetinde Dewey'in dediği gibi, insan da hayvanlar aleminin bir üyesidir. Evrimsel süreçlerden, doğadan, toplumdan bağımsız olarak düşünülmemelidir. Diğer hayvanlardan farklı olarak konuşabilme becerisi vardır. Bu da insanın hayatta kalabilme sürecinin bir parçasıdır. Bu becerisi sayesinde dünyayı betimler ancak bu etkinliği ihtiyaçları doğrultusunda yapar. Dolayısıyla, insanın betimlediğine inandığı dünyanın gerçek olup olmadığı, inandıklarının doğru olup olmadığı sorularından ziyade, asıl olan insanın belli bir durumda belli bir zamanda neye ihtiyacı olduğu sorusudur (Dewey, 1998:15-21).

Dewey, geleceğin felsefesinin görevinin geleneksel sorunlara yeni çözümler bulmak yerine insanların günlük yaşam mücadelelerinde karşılaştıkları sosyal ve ahlaki sorunlara dair fikir üretmek olacağını söyler. Esasen bu görüşünde felsefelerinde gerçeklik zemini temel alan Hegel ve Marx'tan etkilenmiştir (Rorty, 1998). Dewey'e

göre, evet insan doğruyu arama peşindedir ama doğruyu sırf doğruya ulaşmak için aramaz. Başka bir hedefi, başka bir ihtiyacı vardır. Bu amaç doğrultusunda doğru bir araçtır. Doğru, hedeflenen ve kanıtlanan şeyin adıdır (Rorty, 1998). Burada bahsedilen kanıtlanmışlık, klasik anlamda kesinlik ile ilgili değildir. Kesin doğruya, kesin kanıtlanmışlığa ulaşmak söz konusu olmadığı gibi amaçlanan bir durum da değildir. Tekrar altını çizmek gerekirse, bir düşüncüyü kanıtlamak, James'in dediği gibi o an ve o durum için güçlü, kabul edilebilir gerekçeler sunmaktır.

Pragmatizm zorunlu çıkarımlardan kaçınır. Örneğin, insanın zorunlu olarak toplumsal, rasyonel bir varlık olduğu görüşünü benimsemez. İnsanın arzularının ahlaka bir temel sağladığını kabul eder ancak yine de 'belirli arzuları vardır ve bu arzular insanları şu şekilde davranmaya iter' şeklinde iddialarda bulunmaz (Tiles, 1998). "The Moral Philosopher and the Moral Life" adlı makalesinde James doğa bilimlerinde bile bir kesinlik olmadığını, her gün doğa bilimlerinin yeni verilerle, bulgularını güncellemek zorunda olduğunu, benzer şekilde etikte de, "son insan bunu deneyimleyip böyle söyleyinceye dek", bir kesinlik olmadığını söyler (James, 1891: 330). Peşi sıra, kuralların insanlar için var olduğunu, insanların kurallar için olmadığını, dolayısıyla, etik yaşamın, kurallar varolan durum için yetersiz kaldığı durumda, o kuralları ihlal edebilmeyi de içerdiğini ekler.

Buraya kadar, pragmatizm felsefe tarihinde insanın, nesnenin ve doğanın yeniden düşünülmesini sağlayan, geleneksel felsefeye karşı çığır açıcı, felsefenin adeta yönünü değiştiren, eleştirilmesi zor bir akım gibi durmaktadır. En temelde, insanın hem bir hayvan hem de toplumsal bir varlık olduğunu bizlere hatırlatarak, klasik felsefedeki özne sorununun, evrimsel ve dolayısıyla tarihsel süreçler içerisinde ele alınmasını sağlamıştır. İnsanlığın oluşturduğu, etik ve politik ilkeler, kurallar ve değerler de bu tarihsel sürecin içerisinde yer almaktadır. Pragmatizm, bu görünürdeki tarihselcililiğiyle ahlaki rölativizme, göreliliğe ışık yakar. Ancak, etik şüphecililiğe, yani septisizme kesin bir dille karşı çıkar.

James, ahlakın önemini, toplumsal yaşamdaki yerini koruyabilmesi için dine sarılır. Elbette ki, James için Tanrı'nın ve dinin varlığı nesnel değildir ancak toplumsal yaşam içerisinde Tanrı ve din inancının kullanım değeri vardır. James Tanrı'ya inanmayanlar için bile toplumdaki Tanrı inancının, ahlaki idealleri diri tutmada faydası olduğundan bahseder:

"Bir fikrin doğruluğu olagelir. O doğru halini alır, olaylar tarafından doğru kılınır. Aslında gerçekliği bir olay, bir süreçtir; yani, onun kendini gerçekleştirme süreci, onun doğrulanmasıdır. Onun geçerliliği, onun geçerli kılınma sürecidir" (James, 1979a: 201).

"...eğer Tanrı varsayımı sözcüğün en genel anlamıyla işe yarıyorsa o halde bu varsayım doğrudur... Benim önerdiğim çoğulcu ve ahlaki din, sizin de uygun bulacağınız bir dini sentezdir" (James, 1979b: 143).

Dewey septisizmden Tanrı inancına sığınarak kurtulmayı denemez. Septisizm her zaman felsefi bir seçenektir ancak insanın toplumsal tarafı, hiççilik veya şüphecilikle uyuzmaz. Öte yandan, insanların bencil olmamaları diğerlerini de düşünerek hareket etmeleri için, Kantçı bir ahlaka, soyut bir evrensele de ihtiyaç yoktur (Tiles, 1998). Toplumsal yaşamdaki ilişki ağları, öznenin eylem alanlarını ortaya çıkartır ve böylelikle insanın tarihsel süreci şekillendirmedeki gücü de anlaşılmasına başlar (Ayıtgu, 2010: 24). Böylelikle insan olma sürecinin insanın toplumsal yaşamıyla birlikte mümkün olduğunu kavramak insanları mutlak olmayan uzlaşmalar içerisinde yaşamaya iter.

James'in tersine Dewey, etiği kısmen gerçeklikle ilişkilendirir. İnsanın fiziksel doğasıyla etik arasında zorunlu bir ilişki kurar. Buradan mutlak bir etik, bir ahlaki sistem türetmez, ama varolan yaklaşımların, değerlerin, kuralların temellerini gösterir. Ahlak psikolojisi, insanların, arzularının, güdülerinin, ahlaki yönelimlerini etkilediğini söyler. Ancak Dewey'e göre, bu tür açıklamalar yetersizdir çünkü insanlar eylemlerinin sonuçlarını düşünebilirler ve arzu edilen ve edilmeyen sonuçlar doğrultusunda ihtiyaçlarına, arzularına, isteklerine yön verebilirler. Dolayısıyla ahlaki akıl yürütme, sonuçların düşünülmesidir. Aslında o sonuçları düşünerek hareket etmek, eylemin, deneyimin dışında değildir. İstekleri ve sonuçları düşünmek arasında büyük bir açığı yoktur. Arzular, değerler, ilkeler, yaşam deneyimi içerisinde birlikte şekillenir (Tiles, 1998).

### **Pragmatizmin Gerçeklik Lehine Bir Eleştirisi**

Pragmatizm, gerçekliğe bakışın bizim durduğumuz noktayla ilgili olduğunu ortaya koymuştur. Farklı kültürlerin farklı gerçeklik algıları, farklı yaşam biçimleri ve farklı normları olması olgusu, pragmatizmin bu argümanını hayli güçlü kılar. Felsefecilerin önünde duran, "peki, hangi norm gerçekliğe tekabül etmektedir?" sorusu, pragmatistler açısından "yaşamımıza uyan" ve "uyduğu için hayatta kalan" şeklinde yanıtlanabilir. Porter da doğalcı ve pragmatist bir açıklamanın, hem kendisini gerçeklikte hem de pragmatist yaşam biçiminde temellendirdiğini, böylelikle de bu sorunu çözdüğünü iddia etmektedir. Genel geçer ahlaki kurallar vardır ama bu kurallar pratik yaşama uygulanabilmeleri için fazla geneldir. Dolayısıyla, insan türünün devamı için konulmuş bu normların, çeşitliliği kültürlerin kendi yaşam biçimlerinde gerekçelendirilir. Kısacası Porter'a göre, ahlak ve adalet hem pragmatik hem de biyolojik temellere sahiptir.

James, "Pragmatik yöntem... her kavramı, onun pratikte doğurduğu sonuçların her birinin tek tek izini sürerek açıklamaya çalışmaktır" der. (James, 1979: 45) Bu ifadenin, işe yarayanın işe yarayabilmesinin nedeninin sağlam temelleri olması, bir nevi gerçeklikle uyuzması anlamına geldiği söylenebilir. Ancak bir kültürün ayakta kalmaya devam edebilmesi, o kültürün normlarını belki bir dereceye kadar açıklar ama haklılığını kanıtlamaz. Normların, değerlerin geçerliliğini başarılı



olma kriterine göre değerlendiremeyiz. Güçlü, baskın, ezici olan da kendi varlığını meşru olmayan yollardan sürdürebilir. Tarihte uzun süreler hüküm sürmüş savaşlar, diktatörlükler, baskıcı toplumsal sistemler ve gelenekler meşru olmamalarına rağmen uzun dönemler boyunca kalıcı ve etkili olmuşlardır.

Öte yandan, zayıf olan da, koşullara uyum sağlayan da haklılık iddiası olmadan hayatta kalabilir. Tahakkümün olduğu bir ortamda, dalkavukluk ya da en basitinden adaletsizlikler karşısında sen çıkarmama, göze görünmeme tahakkümden kaçış stratejileri olarak kimileri tarafından benimsenir (Pettit, 1997: 91 ve 129). Dalkavukların ve göze batmamaya çalışan kişilerin davranışları toplum tarafından ahlaki olarak normal ve hatta iyi olarak karşılanır. Dolayısıyla herhangi bir ahlaki normun benimsenmesinin ölçütü, tek başına onun kalıcılığına ve sürdürülebilir olmasına bağlı olamaz; olmamalıdır.

Pragmatizm tarihsel olma iddiasındadır ama tarihselliği rölativist konumunu desteklemek için kullanmaktadır. Tarihsel dinamikleri görmezden gelir. Örneğin James, “ız sürme”den bahsederken, Tanrı inancının tarihsel izini sürmek yerine, sonuçları ile tatmin olunabileceğini söyler. Aslında gerçek sonuçlarını bile irdelemez. Dinin insanları çoğu zaman pasif kıldığını; öte dünya varsayımının, insanları, bu dünyadaki haklarının peşinden gitmek yerine kaderlerine razı olup, ikinci yaşamlarında ödüllendirilme beklentisine sürüklediğini söylemez.

Sonuç olarak, pragmatizmin ortaya koyduğu gibi, insanın evrimsel süreci, tarihsel koşullar insanlığın etik ve politik yaşantısını, kurgularını belirlemiştir. Bunların ötesinde hayali durumlar tasarlamak, deneyimin ötesinde bazı ilkeler belirlemek boştur. Ancak insan zihninin dışında, insan bedeninden başlayarak, insanın etkileyebileceği ama mutlak anlamda müdahale edemeyeceği fiziksel bir alan vardır. Pragmatistlerin deneyim dediği olguyu bu fiziksel alandan koparttığımızda namus cinayetlerinden, çocuk evliliklerine, ABD'nin Irak'a müdahalesine, baklava çalan çocukların 22 yıl hapis cezası istemiyle yargılanmasına kadar her şey, toplumsal onay ve uzlaşa ile mubah olur. Dünyanın yarısından fazlası, Irak'ta nükleer bomba olduğuna inansa ve müdahale edilmesi yönünde oy verse bile ABD'nin müdahalesi meşru olamaz. Pragmatizm toplumsal uzlaşıyla ve baskıyla sağlanmış kimi ahlaki kabullerin ve normların adaletsizliğine karşı bir argüman ortaya koyamamaktadır.

## Sonuç

Türün kendisini koruması ve sürdürmesi için bir adalet duygusu ve çeşitli ahlaki normlar oluşturulduğunu ortaya koyan biyolojik açıklamalar, pragmatizme göre daha somut temeller ortaya koymaktadır. Ancak Porter'in dediği gibi, hemen hemen tüm tarihsel dönemlerde tüm toplumların ortaklaştığı ahlaki değerler gündelik yaşamdaki ahlaki pratikleri açıklamakta ve adaletle ilgili kararlar vermekte



yetersizdir. Bu durumda kültürel farklılıklara da odaklanmak gerekmektedir. İnsanın biyolojik varlığına ve özelliklerine somut deyip, kültürel varlığına ve özelliklerine yapay diyemeyiz. İnsan türünün kültürel varlığı da, insanı insan yapan ve onu diğer türlerden ayıran bir özelliktir. Dolayısıyla, farklı kültürlerdeki farklı normların nereden ileri geldiği sorgulanmalıdır.

Ahlaki normların geçerliliğinin onların işe yararlılığıyla ve sürekliliğiyle test edilmesi düşüncesini benimseyen pragmatizm, genel geçer ahlaki yargıların da temelini sarsmaktadır. Pratik yaşamdan kopuk, yapay ahlaki normlarla kıyaslandığında, pragmatik doğruluk kriteri ahlaka ve adalet düşüncesine ilişkin daha gerçekçi ve ayakları yere basan bir açıklama sunmaktadır. Porter'ın daha evrenselci bir yaklaşım olan ahlaki doğruların bir kısmını insan biyolojisiyle açıklayan kuram ile yerel farklılıkları ve göreliliği açıklayan pragmatizmi birleştirmesi, güçlü bir ahlak kuramı meydana getirmektedir. Böylelikle, hem evrensel hem de göreliliği ahlaki doğruların açıklanabilmesi mümkün olmaktadır. Ancak pragmatizmin çeşitli ahlaki kararları ve adaleti tarihsel sürekliliğe ve uzlaşmaya dayandırması, Porter'ın bu kuramını sarsmaktadır. İnsanlık tarihi uzlaşmaya ve zora dayanan pek çok insanlık dışı uygulamaya sahne olmuştur. Gücün ve gücünün belirlediği normlar, istikrarın sürmesinde etkilidir. Ama düzenin ve normların devamlılığı, o normların ve ahlaki uygulamaların adil olduğunu göstermez. Bu nedenle, neyin ahlaki ve adil olduğu konusunda, uzlaşma ve tarihsel süreklilikten başka ölçütler bulunmalıdır.

### Kaynakça

- Austin, J. (1995). *The Province of Jurisprudence Determined*. W. Rumble (Ed.). Cambridge: Cambridge University (Özgün eser 1832 tarihlidir).
- Ayıtgu, G. (2010). Tarihte "İnsan"ın Konumu Üzerine Kierkegaard'ın Hegel Eleştirisinin Bir Eleştirisi. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Sayı: 3 (2). 1-27
- Browning, D. (Ed.) (2006). Introduction. *Universalism vs. Relativism: Making Moral Judgments in a Changing, Pluralistic, and Threatening World*. ABD: Rowman& Littlefield.
- Dewey, J. (1998). *Human Nature and Conduct*. ABD: Southern Illinois University.
- Dewey, J. (1999). *Thoughts on the Interpretation of Nature and Other Philosophical Works*. ed. D. Adams. Manchester: Clinamen.
- Galston, W. A. (2006). *Can We Justify Universal Moral Norms? Yes, with Qualifications*. Don Browning (Ed.), ABD: Rowman& Littlefield.
- James, W. (1891). The Moral Philosopher and the Moral Life. *International Journal of Ethics*. 1 (3), 330-354.
- James, W. (1979a). *Pragmatism*. Cambridge, MA: Harvard University.
- James, W. (1979b). *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy*. Cambridge, MA ve Londra: Harvard University.
- Pettit, P. (1997). *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*. İstanbul: Ayrıntı.

- Porter, J. (2006). Moral Ideals and Human Nature. Don Browning (Ed.), *Universalism vs. Relativism: Making Moral Judgments in a Changing, Pluralistic, and Threatening World*. ABD: Rowman& Littlefield.
- Raphael, D. D. (2001). *Concepts of Justice*. Oxford: Oxford University.
- Rorty, R. (1998). Pragmatism. E. Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. CD-ROM Version 1.0, Londra: Routledge.
- Tiles, J. E. (1998). Pragmatism in Ethics. E. Craig (Ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. CD-ROM Version 1.0, Londra: Routledge.